

بررسی تولیدات علمی حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری

یونس نوبخت

گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بروجرد

(تاریخ دریافت: ۹۶/۸/۲۰، تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۰/۱۸)

چکیده

زمینه: مقالات علمی بازنمونی از تلاش‌های پژوهشگران و منبع مفید و ارزشمند اطلاعاتی هستند و می‌توانند مبنایی برای تحلیل‌های علمی و عملکردی باشند. بنابراین ضرورت است مورد تحلیل و بررسی قرار گیرند. هدف این پژوهش بررسی تولیدات علمی حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری می‌باشد.

روش: این پژوهش توصیفی تحلیلی، به بررسی ۱۴۵ عنوان مقاله حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری، بین سال‌های ۱۳۶۳-۱۳۹۷ پرداخته است. داده‌ها با بکارگیری ابزار سیاهه‌وارسی گردآوری و با استفاده از نرم‌افزار اکسل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. در تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی نظیر: دسته‌بندی داده‌ها بر حسب توزیع فراوانی، درصد فراوانی و رسم جداول و نمودارها استفاده گردید.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهند در ۱۴۵ عنوان مقاله منتشرشده، ۳۱۸ نویسنده مشارکت داشته‌اند. در بین مراکز آموزشی و پژوهشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با ۱۷ مقاله در رتبه اول قرار گرفته است. بیشترین گرایش موضوعی، موضوع اخلاق حرفه‌ای با ۲۱ مقاله و از مجموع ۳۲۸۸ منبع مورد استناد در مقالات، ۷۲ درصد منابع به زبان انگلیسی و ۲۸ درصد به زبان فارسی بوده است.

نتیجه‌گیری: با توجه به اهمیت موضوع، تعداد اندک تولیدات علمی مرتبط با اخلاق در حسابداری و به تبع آن کمبود منابع علمی مرتبط در کشور، بر لزوم توجه بیشتر به این حوزه تأکید دارد.

کلیدواژه‌گان: اخلاق در حسابداری، تحلیل محتوا، تولیدات علمی.

سر آغاز

رشد روزافزون جوامع بشری و پیچیده‌تر شدن روابط و مناسبات اجتماعی، نیازهای نوینی را می‌آفریند. پیدایش حرفه‌های گوناگون، زاینده تلاش در پاسخ به این نیازهاست که با گذشت زمان و تغییر شرایط شکل می‌گیرند و بتدریج سیر تحول و تکامل را می‌پیمایند. این حرفه‌ها به دلیل ضرورت تقسیم کار و تخصصی شدن امور، روز به روز منسجم‌تر می‌شوند و نقش خود را در بهبود رفاه عمومی جوامع ایفا می‌کنند. تداوم حیات هر حرفه و اشتغال اعضای آن منوط به نوع و کیفیت خدماتی است که ارائه می‌کند و اعتبار و اعتمادی است که در نتیجه ارائه این خدمات به دست می‌آورد. این اعتبار و اعتماد سرمایه اصلی هر حرفه است و حفظ آن اهمیت زیادی دارد. این امر ایجاب می‌کند که وظیفه و هدف اصلی هر حرفه و اعضای آن، خدمت به جامعه باشد و منافع شخصی تنها در چارچوب ارائه این خدمات تفسیر و دنبال شود. (۱)

هدف اصلی حرفه حسابداری ارائه اطلاعات درباره امور اقتصادی یک شخص یا سازمان در قالب گزارش‌های مالی است. این اطلاعات جهت تصمیم‌گیری مدیران، مالکان، دولت، اتحادیه‌ها، اعتباردهندگان، عرضه‌کنندگان کالا و کارکنان شرکت مورد استفاده قرار می‌گیرد. البته با پیچیده‌تر و قانونمندتر شدن اقتصاد، دامنه استفاده‌کنندگان از این اطلاعات افزایش یافته است. بنابراین، برجستگی متمایز حرفه حسابداری، پذیرش مسؤلیت نسبت به عموم است. انتظارات جامعه از اهل این حرفه، بسیار است و مردم باید به کیفیت خدمات پیچیده ارائه شده توسط حرفه حسابداری اعتماد داشته باشند. اما حفظ اعتماد عمومی به حرفه حسابداری تا زمانی میسر است که حسابداران حرفه‌ای، خدمات خود را در سطحی ارائه‌کنند که شایسته اعتماد جامعه باشد. از این‌رو، خدمات حرفه حسابداری باید در بالاترین سطح ممکن و با رعایت ضوابطی ارائه شود که تداوم این خدمات را با کیفیت مناسب

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: y.nobaxt@yahoo.com

تضمین نماید. بنابراین، کسانی که در رشته حسابداری فعالیت می‌کنند نه تنها باید واجد شرایط و صلاحیت حرفه‌ای باشند بلکه باید از درجه بالایی از صداقت و درستکاری حرفه‌ای نیز برخوردار بوده و آبرو و حیثیت حرفه‌ای از مهمترین دارایی‌های آنها باشد (۲).

موج رسوایی‌های مالی و حسابداری شرکت‌های بزرگ دنیا از جمله انزون و ولدکام به اعتبار حرفه حسابداری در سال‌های اخیر صدمات زیادی وارد کرد و باعث شد استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری خواستار بکارگیری و بهبود تصمیم‌گیری‌های اخلاقی و همچنین آموزش اخلاق در حسابداری شوند. از این رو مباحث اخلاقی سهم عمده‌ای در تحقیقات حسابداری رفتاری^۱ در طی سال‌های اخیر داشته است. هدف عمده این تحقیقات نیز (بخصوص در ایران) بر چگونگی تأثیر مولفه‌های اخلاقی بر تعهد حرفه‌ای، تعهد سازمانی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، گزارشگری مالی، افشای داوطلبانه و کیفیت اطلاعات حسابداری بوده است (۳).

هدف از انجام این پژوهش، بررسی تولیدات علمی حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری است، تا بر این اساس بتوان در مورد مهمترین موضوعاتی که در حال حاضر مورد توجه بوده، نقاط ضعف و کاستی‌ها و همچنین نیازهای پژوهشی مربوط به این حوزه را مورد ارزیابی قرار داد. بنابراین انتظار می‌رود یافته‌های حاصل از این پژوهش، تصویری از فعالیت‌های پژوهشی را در این حوزه ترسیم نموده، بستری برای ایجاد ایده‌های نو در جهت انجام پژوهش‌های جدید به پژوهشگران ارائه نماید. در ادامه به برخی از پژوهش‌های مرتبط که اقدام به تحلیل محتوا و علم‌سنجی مقالات در حوزه‌های مختلف نموده‌اند، اشاره می‌گردد.

در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای مقالات فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، پژوهشگری به تحلیل محتوای تنها نشریه حوزه اخلاق که به‌طور عام مقالات مرتبط با اخلاق را در تمامی زمینه‌های علوم و فناوری منتشر می‌کند، پرداخته است. نتایج پژوهش وی حاکی است؛ از ۳۱۷ مقاله مورد مطالعه، بیشترین گرایش موضوعی مربوط به اخلاق حرفه‌ای با ۴۲ عنوان بوده است. همچنین از ۷۰۹ نویسنده مشارکت‌کننده در تولید این مقالات، نزدیک به ۶۹ درصد را مردان تشکیل داده و دانشگاه تهران نیز به عنوان دانشگاه پیشرو در تولید این مقالات معرفی شده است (۴).

در پژوهش دیگری مقالات مجله تحقیقات حسابداری رفتاری آمریکا در سطح اشخاص برای سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۱ مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد؛ حجم عمده تحقیقات صورت‌گرفته به ترتیب در حوزه‌های حسابداری، مدیریت، حسابداری مالی و حرفه حسابداری بوده است. در حوزه حسابداری، بیشترین پژوهشگران به ترتیب به عملکرد حسابرس، قضاوت حسابرس و استقلال حسابرس توجه داشته‌اند. مقالات منتشرشده در حوزه حسابداری مدیریت، به‌طور عمده به بررسی موضوع ارزیابی متوازن، بودجه‌بندی و تصمیم‌گیری پرداخته‌اند. در حوزه حسابداری مالی بر موضوعاتی مانند افشا، گزارشگری و پیش‌بینی سود تمرکز شده است. در حوزه حرفه حسابداری نیز عملکرد حسابداران و الزام به حرفه، بیشترین حجم مقالات منتشرشده را به خود اختصاص داده‌اند (۵).

در مطالعه دیگری پژوهشگران به بررسی پژوهش‌های حسابداری بخش عمومی در ایران و جهت‌گیری تحقیقات آتی در این زمینه پرداختند. نتایج تحقیقات ایشان نشان می‌دهد؛ سهم تحقیقات حسابداری بخش عمومی در ۲۱ نشریه بررسی شده ۳ درصد است. نشریه‌های دانش حسابداری و حسابداری سلامت جزء نشریه‌های پیشرو بوده و قلمرو مکانی بیشتر این تحقیقات نیز، دولت، دانشگاه‌ها و شهرداری‌ها بوده است. همچنین موضوعاتی نظیر حسابداری تعهدی و بودجه‌بندی بیشتر در کانون توجه پژوهشگران قرار گرفته است (۶).

محققان در پژوهشی محتوای ۵۰۵ پایان‌نامه و مقاله علمی پژوهشی مرتبط با موضوع حسابداری را در بین سال‌های ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد؛ موضوعات حسابداری مستقل ۸۹/۹ درصد، حسابداری داخلی ۶/۷ درصد، حسابداری عملیاتی ۱/۸ درصد و حسابداری رعایت ۱/۶ درصد پژوهش‌ها را تشکیل می‌دهند. همچنین بیشترین پژوهش‌ها به ترتیب در زمینه کیفیت حسابداری، نوع اظهارنظر، تخصص در صنعت، اندازه مؤسسه، دوره تصدی، حق‌الزحمه حسابداری و تغییر حسابرس بوده است (۷).

همچنین در مطالعه‌ای رساله‌های دکتری منتشرشده در حوزه مالی اسلامی در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کشور مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد؛ حوزه علمی قم و دانشگاه تهران بیشترین تعداد رساله را در این حوزه تولید نموده‌اند. از کل رساله‌ها؛ ۱۹ (۲۶ درصد) رساله در موضوع تأمین مالی اسلامی بوده و عقود مالی اسلامی با ۱۵ (۲۰ درصد) و ابزارهای مالی اسلامی با ۱۳ (۱۷/۸ درصد) عنوان در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین از دانشجویانی که رساله خود را در این حوزه نوشته‌اند، ۶۸ نفر مرد و تنها ۵ نفر زن بوده‌اند. رشته‌های آموزشی علوم اسلامی با ۲۴ رساله، علوم اقتصادی با ۱۵ و فقه و مبانی حقوق اسلامی با ۱۴ رساله، بیشترین تعداد رساله‌ها را در این حوزه منتشر نموده‌اند (۸).

در مطالعه دیگری پژوهشگران به تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های آموزش بهداشت در دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، تربیت مدرس و علوم پزشکی ایران در بین سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۴۹ پرداخته‌اند. نتایج یافته‌های این مطالعه حاکی است، بیشترین پایان‌نامه‌های دفاع شده به ترتیب به دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران با ۲۱۰ پایان‌نامه، تربیت مدرس با ۸۵ پایان‌نامه و علوم پزشکی ایران با ۴۱ پایان‌نامه اختصاص دارد. عمده گرایش موضوعی پایان‌نامه‌ها در مقطع ارشد مقوله بیماری‌ها (۳۳/۸ درصد) و در مقطع دکتری تخصصی موضوع پیشگیری از بیماری‌ها (۲۶/۲ درصد) بوده است (۹).

در پژوهشی با عنوان علم‌سنجی پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران، پژوهشگری به علم‌سنجی پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد؛ به‌طور کلی در ایران، ۲۲۵ مقاله در این حوزه منتشرشده است. از ۵۳۱ نویسنده مشارکت‌کننده در تولید این آثار، ۳۳/۹ درصد را استادیاران و ۳۰/۵ درصد را کارشناسان ارشد تشکیل می‌دهند. ۷ درصد مقالات تک نویسنده‌ای و ۹۳ درصد حاصل کارگروهی بوده است. در بین دانشگاه‌ها

روش

این پژوهش توصیفی تحلیلی، ۱۴۵ عنوان مقاله منتشر شده در حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری را که در مجلات علمی پژوهشی مصوب وزارت علوم تحقیقات و فناوری و همچنین سایر مجلات در بازه زمانی بین سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۶۳ به چاپ رسیده‌اند را مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. کلیه اطلاعات مجلات اعم از سال، دوره، شماره و اطلاعات کتاب‌شناختی مقاله شامل؛ مشخصات پدیدآورنده (ها)، رتبه علمی و وابستگی سازمانی آن‌ها، عنوان، گرایش‌های موضوعی و استنادات با مراجعه به آرشیو وبسایت مجلات مذکور و با بکارگیری ابزار سیاهه‌وارسی گردآوری و با استفاده از نرم‌افزار اکسل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین در تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی نظیر؛ دسته‌بندی داده‌ها بر حسب توزیع فراوانی، درصد فراوانی و رسم جداول و نمودارها استفاده گردید. بدین ترتیب جامعه آماری پژوهش از دو بخش مجلات علمی پژوهشی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همچنین سایر مجلات به شرح زیر تشکیل شده است:

مجلات علمی پژوهشی: اخلاق در علوم و فناوری، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، پژوهش‌های تجربی حسابداری، پژوهش‌های حسابداری مالی، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، پیشرفت‌های حسابداری، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، تحقیقات مالی، تحقیقات مالی اسلامی حسابداری ارزشی و رفتاری، حسابداری سلامت، حسابداری مالی، حسابداری مدیریت، دانش حسابداری، دانش حسابداری مالی، دانش حسابرسی، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت و علوم مدیریت ایران.

سایر مجلات: پژوهش حسابداری، پژوهش‌های مدیریت و حسابداری، حسابدار، حسابدار رسمی، حسابر، حسابرسی: نظریه و عمل، دانش و پژوهش حسابداری، مدیریت فرهنگی، مطالعات حسابداری و حسابرسی (علمی ترویجی)، مطالعات مدیریت و حسابداری، نظریه‌های نوین در حسابداری.

یافته‌ها

سؤال اول: مجلات پیشگام در تولید مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری کدام مجلات هستند؟

جدول ۱. مجلات پیشگام در تولید مقالات اخلاق در حسابداری

نام نشریه	تعداد	سهم نشریه از کل مقالات
اخلاق در علوم و فناوری	۳۸	۲۶/۲٪
حسابدار	۱۷	۱۱/۷٪
حسابرس	۱۷	۱۱/۷٪
حسابدار رسمی	۱۰	۶/۹٪
حسابداری مدیریت	۷	۴/۸٪

و مراکز آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با ۳۹ مقاله در رتبه اول قرار گرفته است. از نظر گرایش موضوعی، بیش از ۳۰ درصد آثار منتشر شده در حوزه حسابداری مالی بوده و حسابرسی با ۲۷/۱ درصد و حسابداری مدیریت با ۱۳/۸ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. از مجموع ۶۱۵۶ منبع مورد استناد در مقالات، ۷۰ درصد منابع به زبان انگلیسی و ۳۰ درصد به زبان فارسی بوده است (۱۰).

محققان در پژوهش دیگری به بررسی محتوای مقالات حسابداری و مالی منتشر شده در نشریه‌های علمی پژوهشی این حوزه پرداختند. نتایج تحقیقات ایشان نشان می‌دهد؛ در طی سال‌های مورد مطالعه ۱۳۴۱ مقاله در مجلات مذکور به چاپ رسیده که دانشگاه آزاد اسلامی با ۲۵۷ مقاله در رتبه اول قرار گرفته است. همچنین رهنمای رودپشتی، رحمانی و کردستانی پرکارترین نویسندگان، طی بازه زمانی مورد مطالعه بوده‌اند، این در حالی است که ۴۵ درصد از محققان، سالی یک مقاله هم منتشر نموده‌اند. از نظر گرایش موضوعی ۵۳ درصد آثار منتشر شده در حوزه حسابداری مالی بوده و علوم مالی با ۲۷ و حسابرسی با ۸ درصد در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند (۱۱).

همچنین در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران، پژوهشگری به تحلیل محتوای موضوعی پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد؛ عمده این تحقیقات به ترتیب در حوزه‌های حسابداری مالی (۶۹)، حسابرسی (۵۹) و حسابداری مدیریت (۲۸) بوده است. حوزه‌های سیستم‌های اطلاعاتی و مالیات نیز هر کدام تنها با یک عنوان مقاله در رتبه‌های بعدی قرار دارند. علاوه بر این، بررسی سطوح چهارگانه پژوهش‌های حسابداری رفتاری در ایران حاکی است؛ تحقیقات مرتبط با سطح اشخاص با ۸۵ و شرایط محیطی با ۸۳ عنوان مقاله در رتبه‌های نخست علاقه‌مندی محققان ایرانی قرار دارند و پژوهش‌های مرتبط با سطوح سازمان‌ها و گروه‌ها به ترتیب با ۳۳ و ۲۱ عنوان مقاله در رتبه‌های بعدی هستند (۳).

جمع‌بندی ادبیات و پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، تحقیقات مرتبط در سال‌های اخیر، اغلب از چارچوب معینی برای طبقه‌بندی مقالات بهره برده‌اند و به کمک آن به علم‌سنجی و تحلیل محتوای مطالعات پرداخته‌اند. در این چارچوب، تحقیقات بر اساس معیارهای مختلفی دسته‌بندی شده‌اند که عبارت‌اند از: مجلات پیشگام، توزیع فراوانی مقالات، سهم هریک از سطوح و مرتبه‌های علمی، میزان مشارکت علمی محققان، سهم هریک از دانشگاه‌ها، نویسندگان پرتولید و گرایش موضوعی مقالات. در این پژوهش علاوه بر موارد فوق با توجه به اهمیت استنادات مقالات، زبان مورد استناد در منابع نیز به این طبقه‌بندی اضافه و از این رویکرد و طبقه‌بندی در تحلیل محتوای مقالات استفاده گردید (۱۰).

همانطور که داده‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد اولین مقاله مربوط به حوزه اخلاق در حسابداری، در سال ۱۳۶۶ نوشته شده است. این مقاله با عنوان اخلاقیات و میزان حق‌الزحمه‌های حرفه‌ای در ماهنامه حسابداری و توسط نصرالله مختار در موضوع حسابرسی نگاشته شده است. بیشترین تعداد مقالات نوشته شده هم با ۲۸ عنوان و ۱۹/۳ درصد از کل مقالات، مربوط به سال ۱۳۹۶ می‌باشد. همچنین از مجموع ۱۴۵ عنوان مقاله، تعداد ۱۱ مقاله به صورت ترجمه بوده است.

سؤال سوم: سهم هریک از سطوح و مرتبه‌های علمی در تولید مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری چقدر بوده است؟

جدول ۳. توزیع فراوانی نویسندگان مقالات بر اساس سطح و مرتبه علمی

سطح تحصیلی و مرتبه علمی	فراوانی	درصد
کارشناسی ارشد	۱۰۳	۳۲/۴٪
استادیار	۹۹	۳۱/۱٪
دانشجوی دکتری	۵۲	۱۶/۳٪
دانشیار	۳۷	۱۱/۶٪
استاد	۱۶	۵٪
کارشناسی	۴	۱/۲٪
فاقد سطح و مرتبه علمی	۷	۲/۲٪
مجموع	۳۱۸	۱۰۰٪

همان‌طور که داده‌های جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، از مجموع ۳۱۸ محقق مشارکت‌کننده در انتشار مقالات، تعداد ۷ نفر (۲/۲ درصد) که سطح و مرتبه علمی ایشان مشخص نبود، در گروه فاقد سطح و مرتبه علمی قرار گرفتند. از ۳۱۱ نویسنده باقی‌مانده، به ترتیب: ۱۰۳ نفر (۳۲/۴ درصد) کارشناس ارشد، ۹۹ نفر (۳۱/۱ درصد) استادیار، ۵۲ نفر (۱۶/۳ درصد) دانشجوی دکتری، ۳۷ نفر (۱۱/۶ درصد) دانشیار، ۱۶ نفر (۵ درصد) استاد و ۴ نفر (۱/۲ درصد) کارشناس بودند.

پرسش چهارم: سهم هریک از دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کشور در تولید مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری چقدر بوده است؟

همان‌طور که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با ۱۷ مقاله در رتبه اول، دانشگاه شیراز با ۱۲ مقاله در رتبه دوم و دانشگاه علامه طباطبائی با ۱۱ مقاله در رتبه سوم قرار گرفته‌اند. لازم به توضیح است که در ۱۱ مورد از مقالات منتشر شده نام دانشگاه درج نگردیده بود که در این طبقه‌بندی لحاظ نگردید.

حسابداری ارزشی و رفتاری	۶	۴/۱٪
دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت	۶	۴/۱٪
پژوهش حسابداری	۴	۲/۸٪
حسابداری سلامت	۴	۲/۸٪
دانش حسابداری	۴	۲/۸٪
دانش حسابرسی	۴	۲/۸٪
پژوهش‌های تجربی حسابداری	۳	۲/۱٪
پژوهش‌های مدیریت و حسابداری	۳	۲/۱٪
حسابداری مالی	۳	۲/۱٪
بررسی‌های حسابداری و حسابرسی	۲	۱/۴٪
پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی	۲	۱/۴٪
تحقیقات حسابداری و حسابرسی	۲	۱/۴٪
نظریه‌های نوین در حسابداری	۲	۱/۴٪
سایرین	۱	۱۰/۳٪
مجموع	۱۴۵	۱۰۰٪

همان‌طور که داده‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد؛ فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری با ۳۸ عنوان و ۲۶/۲ درصد از کل مقالات، بیشترین تعداد مقالات منتشر شده را به خود اختصاص داده است. ماهنامه حسابداری به همراه دو ماهنامه حسابرسی نیز هرکدام با انتشار ۱۷ عنوان مقاله در رده‌های بعدی قرار دارند.

پرسش دوم: توزیع فراوانی مقالات منتشر شده مرتبط با اخلاق در حسابداری در طول دوره تحقیق چگونه بوده است؟

جدول ۲. توزیع فراوانی مقالات منتشر شده در طول دوره تحقیق

سال	فراوانی	درصد	سال	فراوانی	درصد
۱۳۹۶	۲۸	۱۹/۳٪	۱۳۸۰	۰	۰
۱۳۹۵	۲۱	۱۴/۵٪	۱۳۷۹	۰	۰
۱۳۹۴	۱۶	۱۱٪	۱۳۷۸	۱	۰/۷٪
۱۳۹۳	۱۴	۹/۶٪	۱۳۷۷	۰	۰
۱۳۹۲	۱۰	۶/۹٪	۱۳۷۶	۰	۰
۱۳۹۱	۱۷	۱۱/۷٪	۱۳۷۵	۰	۰
۱۳۹۰	۱۲	۸/۳٪	۱۳۷۴	۱	۰/۷٪
۱۳۸۹	۶	۴/۱٪	۱۳۷۳	۰	۰
۱۳۸۸	۵	۳/۴٪	۱۳۷۲	۰	۰
۱۳۸۷	۳	۲/۱٪	۱۳۷۱	۰	۰
۱۳۸۶	۰	۰	۱۳۷۰	۰	۰
۱۳۸۵	۲	۱/۴٪	۱۳۶۹	۰	۰
۱۳۸۴	۱	۰/۷٪	۱۳۶۸	۰	۰
۱۳۸۳	۵	۳/۴٪	۱۳۶۷	۰	۰
۱۳۸۲	۱	۰/۷٪	۱۳۶۶	۱	۰/۷٪
۱۳۸۱	۱	۰/۷٪	مجموع	۱۴۵	۱۰۰٪

جدول ۴. میزان مشارکت دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در تولید مقالات

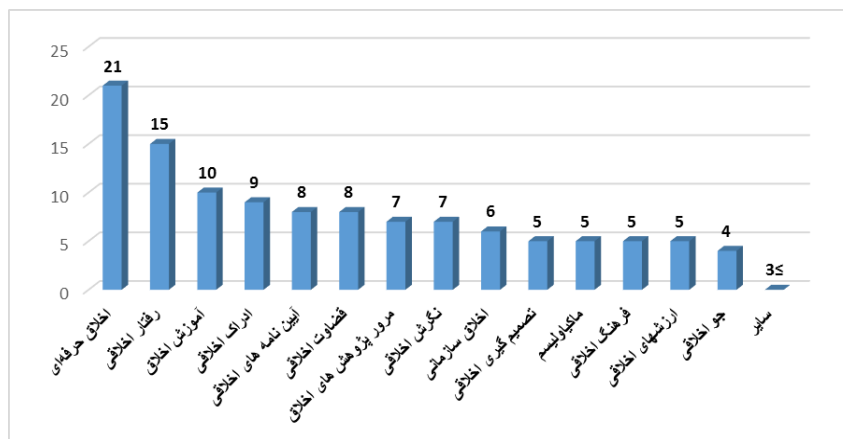
نام دانشگاه	تعداد	سهم دانشگاه از کل مقالات
آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۱۷	۱۱/۷٪
شیراز	۱۲	۸/۳٪
علامه طباطبائی	۱۱	۷/۶٪
تربیت مدرس	۹	۶/۲٪
فردوسی	۸	۵/۵٪
الزهرا (س)	۶	۴/۱٪
آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۵	۳/۴٪
آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۴	۲/۸٪
تهران	۴	۲/۸٪
خوارزمی	۴	۲/۸٪
آزاد اسلامی واحد ارومیه	۳	۲/۱٪
آزاد اسلامی واحد بندر عباس	۳	۲/۱٪
آزاد اسلامی واحد بیرجند	۳	۲/۱٪
آزاد اسلامی واحد شهر کرد	۳	۲/۱٪
آزاد اسلامی واحد شیراز	۳	۲/۱٪
آزاد اسلامی واحد یزد	۳	۲/۱٪
سایرین	≥۲	۴۰/۱٪
مجموع	۱۴۵	۱۰۰٪

سؤال پنجم: میزان مشارکت علمی محققان در انتشار مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری چگونه می‌باشد؟

جدول ۵. میزان مشارکت علمی نویسندگان در انتشار مقالات

تعداد پژوهشگران	تعداد	سهم نشریه از کل مقالات
یک نویسنده‌ای	۳۱	۲۱/۴٪
دو نویسنده‌ای	۶۶	۴۵/۵٪
سه نویسنده‌ای	۳۷	۲۵/۵٪
چهار نویسنده‌ای و بیشتر	۱۱	۷/۶٪
مجموع	۱۴۳	۱۰۰٪

همان‌طور که در جدول شماره ۵ قابل مشاهده است، ۴۵/۵ درصد از مقالات توسط دو نویسنده، ۲۵/۵ درصد با سه نویسنده و ۲۱/۴ درصد نیز با یک نویسنده نوشته شده‌اند و سهم مقالات چهار نویسنده‌ای و بیشتر ۷/۶ درصد بوده است. به عبارت دیگر، ۷۸/۶ درصد آثار با مشارکت گروهی نوشته شده‌اند. پرسش ششم: گرایش‌های موضوعی مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری چگونه می‌باشد؟

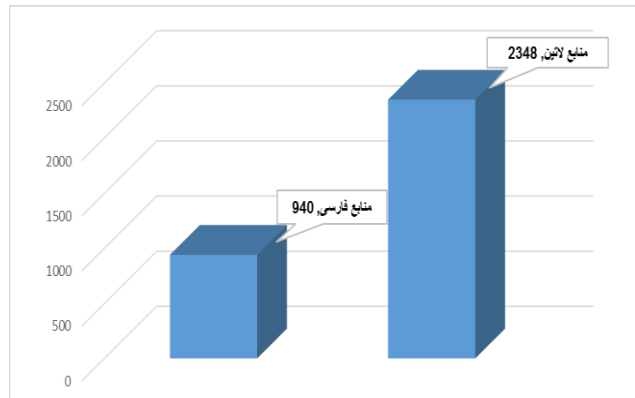
نگاره ۱. توزیع فراوانی گرایش‌های موضوعی مقالات

اخلاق^{۲۲}، اخلاق در پژوهش^{۲۳}، نیت اخلاقی^{۲۴}، ایدئولوژی‌های اخلاقی^{۲۵}، اخلاق فردی^{۲۶}، تعهد سازمانی^{۲۷}، راستگویی و بی‌طرفی^{۲۸}، هوش اخلاقی^{۲۹}، اصول اخلاقی^{۳۰}، تقلب^{۳۱} و نسبییت اخلاقی^{۳۲}، دسته‌بندی شدند.

همان‌طور که داده‌های نگاره شماره ۱ نشان می‌دهد، تعداد ۲۱ مقاله از مقالات منتشر شده در حوزه اخلاق حرفه‌ای بوده، رفتار اخلاقی با ۱۵ و آموزش اخلاق با ۱۰ مقاله در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

گرایش موضوعی مقالات با مطالعه عناوین، چکیده‌ها، کلیدواژه‌ها و همچنین با نگاهی اجمالی به متن مقالات انتخاب گردیده است. از این‌رو، مقاله‌ها در ۳۱ گروه؛ اخلاق حرفه‌ای^۱، رفتار اخلاقی^۲، آموزش اخلاق^۳، ادراک اخلاقی^۴، آیین‌نامه‌های اخلاقی^۵، تضاد اخلاقی^۶، مرور پژوهش‌های اخلاقی^۷، نگرش اخلاقی^۸، اخلاق سازمانی^۹، تصمیم‌گیری اخلاقی^{۱۰}، ماکیاولیسم^{۱۱}، فرهنگ اخلاقی^{۱۲}، ارزش‌های اخلاقی^{۱۳}، جو اخلاقی^{۱۴}، اخلاق اسلامی^{۱۵}، اخلاق در عمل^{۱۶}، ملاحظیات اخلاقی^{۱۷}، الگوهای اخلاقی^{۱۸}، جهت‌گیری اخلاقی^{۱۹}، سنجش اخلاق^{۲۰}، فلسفه

سؤال هفتم: زبان مورد استناد در منابع مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری چگونه است؟

نگاره ۲: توزیع فراوانی میزان استناد براساس زبان مورد استناد

همان‌طور که در نگاره شماره ۲ قابل مشاهده است، در کلیه مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری، استناد به مقالات لاتین نسبت به مقالات فارسی پیشی داشته است، به طوری که از مجموع ۳۲۸۸ منبع مورد استناد در کل مقالات، تقریباً ۷۲ درصد منابع به زبان انگلیسی و ۲۸ درصد به زبان فارسی بوده است. بنابراین می‌توان گفت، زبان انگلیسی، زبان غالب مورد استناد در مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری منتشر شده در ایران می‌باشد.

بحث

اهمیت جایگاه اخلاق در حسابداری و تأثیر مثبت آن بر روی رفتار و اعتماد اذهان عمومی بر کسی پوشیده نیست. در مشاغل مالی علاوه بر تبحر در کار، دیدگاه اخلاقی مناسب نیز حائز اهمیت است و این امر با توجه به رسوایی‌های مالی پیش آمده در طی دو دهه اخیر، پیچیده‌تر شدن محیط کاری، افزایش نقض اخلاق و میزان کارهای غیرقانونی اهمیت دوچندان یافته است. با توجه به این اهمیت، در این پژوهش سعی شد محتوای اطلاعاتی مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری شناسایی، بررسی و مورد تجزیه تحلیل علمی قرار گیرد تا بر این اساس بتوان در مورد مهمترین موضوعاتی که در حال حاضر مورد توجه بوده، نقاط ضعف و کاستی‌ها و همچنین نیازهای پژوهشی مربوط این حوزه را مورد ارزیابی قرار داد.

بررسی وضعیت مجلات پیشگام در تولید مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری نشان داد؛ از مجموع ۱۴۵ عنوان مقاله منتشر شده، سهم مجلات علمی پژوهشی ۸۷ و سایر مجلات ۵۸ مقاله بوده است. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری با ۳۸ عنوان و ۲۶/۲ درصد از کل مقالات، بیشترین تعداد مقالات منتشر شده را به خود اختصاص داده است. در رده‌های بعدی ماهنامه حسابداری به همراه دو ماهنامه حسابداری هر کدام با ۱۷ عنوان مقاله (۱۱/۷ درصد) قرار دارند.

بررسی تعداد مقالات منتشر شده در طول سال‌های مورد مطالعه نشان داد؛ سال ۱۳۹۶ با ۲۸ عنوان و ۱۹/۳ درصد از کل مقالات، بیشترین تعداد مقالات منتشر شده را به خود اختصاص داده است. در رده‌های بعدی، سال ۱۳۹۵ با ۲۱ عنوان و ۱۴/۵ درصد و سال ۱۳۹۱ با ۱۷ عنوان و ۱۱/۷ درصد قرار دارند. این در حالی است که در سال‌های ۱۳۸۶، ۱۳۸۰، ۱۳۷۹، ۱۳۷۷، ۱۳۷۶، ۱۳۷۵، ۱۳۷۳، ۱۳۷۲، ۱۳۷۱، ۱۳۷۰، ۱۳۶۹، ۱۳۶۸ و ۱۳۶۷ هیچ مقاله‌ای در این زمینه به چاپ نرسیده است. علاوه بر این، ۸۱/۴ درصد از مقالات در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ منتشر شده‌اند.

یافته‌های مربوط به سهم هر یک از سطوح و مرتبه‌های علمی مختلف در تولید مقالات حاکی است؛ کارشناسان ارشد با مشارکت در انتشار ۳۲/۴ درصد از مقالات در رتبه اول، استادیاران با مشارکت در انتشار ۳۱/۱ درصد مقالات در رتبه دوم و دانشجویان دکتری با مشارکت در انتشار ۱۶/۳ درصد از مقالات در رتبه سوم قرار دارند. از دلایل مشارکت بالای کارشناسان ارشد در انتشار مقالات این حوزه می‌توان به تعداد زیاد ورودی آن‌ها به این مقطع تحصیلی در سال‌های اخیر اشاره نمود. یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های برخی از محققان، در حوزه پژوهش‌های مرتبط با اخلاق در حسابداری تا حدودی همخوانی دارد (۱۱).

در بررسی سهم هر کدام دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در انتشار مقالات این حوزه، یافته‌ها نشان داد که دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با ۱۷ مقاله در رتبه اول، دانشگاه شیراز با ۱۲ مقاله در رتبه دوم و دانشگاه علامه طباطبائی با ۱۱ مقاله در رتبه سوم قرار گرفته‌اند. نکته قابل توجه در این زمینه اینکه؛ از ۱۴۵ عنوان مقاله چاپ شده در موضوع اخلاق در حسابداری، ۶۴ مقاله یعنی نزدیک به ۴۵ درصد، توسط واحدهای مختلف دانشگاه آزاد اسلامی تولید شده است. البته پیش‌تاز بودن دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات در حضور دانشگاه‌هایی مانند؛ تهران و علامه طباطبائی با توجه به عمر این دانشگاه‌ها، قدمت رشته حسابداری در آن‌ها و همچنین انتشار مجلات قدیمی حوزه حسابداری در این دانشگاه‌ها دور از انتظار بوده است. یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های برخی از پژوهشگران، در حوزه پژوهش‌های مرتبط با اخلاق در حسابداری هم‌خوانی کمتری دارد (۱۱).

بررسی میزان مشارکت افراد در انتشار مقاله بصورت کار گروهی، نشان داد که ۲۱ درصد آثار دارای یک نفر نویسنده و ۷۹ درصد حاصل کار-گروهی بوده است. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که متخصصین این حوزه از رشته حسابداری گرایش زیادی به همکاری علمی و تألیف مشترک دارند. این بخش از یافته‌های پژوهش، با یافته‌های برخی از محققان، در حوزه پژوهش‌های مرتبط با اخلاق در حسابداری نیز همخوانی دارد (۱۱).

بررسی گرایش‌های موضوعی مقالات مرتبط با اخلاق در حسابداری نشان داد که بیشترین تعداد مقالات، مربوط به موضوع اخلاق حرفه‌ای است و موضوعات رفتار اخلاقی و آموزش اخلاق در رتبه‌های بعدی قرار

8. Review of Ethics Research	مرور پژوهش های اخلاق
9. Ethical Attitude	نگرش اخلاقی
10. Organizational Ethics	اخلاق سازمانی
11. Ethical Decision Making	تصمیم گیری اخلاقی
12. Machiavellianism	ماکیاولیسم
13. Ethical Culture	فرهنگ اخلاقی
14. Moral Values	ارزش های اخلاقی
15. Moral Atmosphere	جو اخلاقی
16. Islamic Ethics	اخلاق اسلامی
17. Ethics in Practice	اخلاق در عمل
18. Ethical Considerations	نلاحظات اخلاقی
19. Ethical Patterns	الگوهای اخلاقی
20. Moral Orientation	جهت گیری اخلاقی
21. Ethics Measurement	سنجش اخلاق
22. Philosophy of Ethics	فلسفه اخلاق
23. Ethics in Research	اخلاق در پژوهش
24. Moral Intention	نیت اخلاقی
25. Ethical Ideologies	ایدئولوژی های اخلاقی
26. Individual Ethics	اخلاق فردی
27. Organizational Commitment	تعهد سازمانی
28. Truthfulness and impartiality	راستگویی و بی طرفی
29. Moral Intelligence	هوش اخلاقی
30. Ethics Fundamental	اصول اخلاقی
31. Fraud	تقلب
32. Moral relativity	نسبیت اخلاقی

References

1. Technical Committee of the Audit Organization. (2006). Code of professional conduct. 6sted. Tehran: Audit Organization Publication. Pp. 1-32. (In Persian).
2. Allison McClintic Marion . (2001). Ethics in accounting. encyclopedia of business and finance. Available at: <http://www.enotes.com/business-finance-encyclopedia/ethics-accounting>. Accessed: April 10, 2018.
3. Nobakht Y. (2018). Content analysis of behavioral accounting research in Iran. Management Accounting; 11(38). (In Persian).
4. Gholami T. (2016). Content analysis of articles in the journal of ethics in science and technology (1385- 1394). Ethics in Science and Technology; 11(1): 38-29. (In Persian).
5. Kazemi T. (2013). A review of behavioral accounting research with emphasis on individuals. Accounting and Auditing Studies; 2(5): 1-24. (In Persian).
6. Moradi M, Safi Khani R. (2016). Analyzing public sector accounting studies in Iran and orienting

دارند. به نظر می رسد دلیل انتخاب زیاد موضوع اخلاق حرفه ای توسط پژوهشگران ناشی از وجود آیین نامه های رفتار حرفه ای در این حرفه و همچنین تعاریف مشخص و قابل اندازه گیری به لحاظ کیفی بودن موضوع نسبت به سایر موضوعات مرتبط با اخلاق در ادبیات نظری رشته حسابداری باشد. این بخش از یافته های پژوهش، با یافته های برخی دیگر از پژوهشگران، در حوزه پژوهش های مرتبط با اخلاق در حسابداری نیز همخوانی دارد (۳).

ارزیابی استنادات مقالات نشان می دهد؛ بیشتر پژوهشگران حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری به منابع لاتین استناد نموده اند تا به منابع فارسی. احتمالاً دلیل این امر، عدم تولید مقالات علمی پژوهشی بکر و اصیل در این حوزه توسط پژوهشگران ایرانی بوده باشد. این بخش از یافته های پژوهش، با یافته های برخی دیگر از پژوهشگران، در حوزه پژوهش های مرتبط با اخلاق در حسابداری نیز همخوانی دارد (۱۰).

نتیجه گیری

یافته های حاصل از این مطالعه نشان داد که به طور کلی از سال ۱۳۶۳ تا پایان سال ۱۳۹۶ (در بازه زمانی ۳۳ ساله) جمعاً ۱۴۵ عنوان مقاله در حوزه موضوعی اخلاق در حسابداری در دانشگاه ها و مراکز پژوهشی کشور تولید شده است که با توجه به اهمیت موضوع و همچنین حجم زیاد مقالات منتشر شده در موضوعات مختلف حسابداری در دوره زمانی پژوهش، رقم بسیار اندکی است. به نظر می رسد عدم توجه به این پژوهش ها به عنوان پژوهشی های مبتنی بر اصول و قوائد علمی از سوی پژوهشگران و همچنین نبود تعاریف مشخص و قابل اندازه گیری به لحاظ کیفی بودن موضوع نسبت به سایر موضوعات در ادبیات نظری رشته حسابداری، منجر به تولید کمتر این پژوهش ها در مجلات علمی پژوهشی شده باشد. اگرچه سایر نشریات حسابداری نیز اقدام به انتشار مقالات مرتبط در این زمینه نموده اند، لیکن هنوز هم کمبود مطالعات علمی پژوهشی در این حوزه همچنان مشهود است. از این رو لازم است دست اندرکاران این حوزه با اتخاذ تدابیری، از جمله تشویق و ترغیب پژوهشگران جوان، راه را برای انتشار مقالات بکر و جدید باز نمایند.

ملاحظه های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار، محترم شمرده شده است.

واژه نامه

1. Behavioral Accounting	حسابداری رفتاری
2. Professional Ethics	اخلاق حرفه ای
3. Ethical Behavior	رفتار اخلاقی
4. Ethics Education	آموزش اخلاق
5. Moral Perception	ادراک اخلاقی
6. Ethical Regulations	آیین نامه های اخلاقی
7. Moral Judgment	قضاوت اخلاقی

11. Garami Rad F, Mohammadi M, Sarlak N. (2014). Analysis of the content of articles in the academic and research journals of accounting and finance Issued between 1387-1392. *Journal of Management Accounting*; 7 (23): 122-105. (In Persian)
12. Namaz M, Rajabdoory H, Roostameymandi A. (2017). Investigation of the frequency and content analysis of the articles relating to accounting professional ethics in Iran. *Journal of Accounting Advances*; 9 (1): 193-226. (In Persian)
13. Sarlak N. (2008). Ethics in accounting. *Ethics in Science and Technology*; 3(1-2): 71-82. (In Persian).
14. Ebrahimi-e Rumanjan M, Makhmalbaf A, Zainaldini Meymand F. (2017). The position of ethics in financial science. *Ethics in Science and Technology*; 12(1): 10-16. (In Persian).
15. Salari Z, Barzegar A. (2018). Motivational factors relating to accounting students' intentions to enroll in business ethics courses. *Ethics in Science and Technology*; 12(4): 97-107. (In Persian).
- future research. *The Iranian Accounting and Auditing Review*; 23(4): 574-547. (In Persian).
7. Mehrabani H, Gholami-e Chamkrani R. (2017). Analytical review of research conducted in the field of auditing in Iran. *Journal of Audit Science*; 17(66): 217-241. (In Persian).
8. Nobakht Y. (2018). Scientometrics of the Islamic finance sphere treatises in Iran. *Financial Knowledge of Securities Analysis*; 11(39). (In Persian).
9. Rezakhani Mogadam H, Shojaeezadeh D, Nabiollahi A, Moez S. (2011). The content analysis of M.A dissertations and doctoral theses in the field of health education and promotion in Tehran University of Medical Sciences, Tarbiat Modares University and Iran University of Medical Sciences during 1349-1389. *Payavard Salamat*; 5(1): 80-90. (In Persian).
10. Nobakht Y. (2018). Scientometrics of behavioral accounting research in Iran. *Journal of Manajment System*; 7(27). (In Persian).